

Construir una ètica pública per a la teoria de la democràcia. Proposta aplicada al cas del País Valencià

Joan Alfred Martínez i Seguí¹

Abstract: Des d'una teoria política normativa, hom planteja una proposta d'ètica pública, d'inspiració republicana i humanista, aplicada al cas del País Valencià com a instrument d'acció política regenerador de les estructures polítiques democràtiques; una proposta que, en un plànol més general, serveix també, en clau de reflexió exemplificadora, per a enfortir el paper de l'ètica pública en la teoria de la democràcia. Així es concreten cinc valors per a un "republicanisme cívic valencià": 1) la vocació sincera de diàleg i la voluntat d'acord, pacte o consens; 2) la reivindicació del paper de la societat civil; 3) la raó anamnètica: recuperar la memòria històrica; 4) les exigències de regeneració democràtica; i 5) el subjecte sociopolític "poble valencià": *demos/ethnos* i federalisme.

Paraules clau: ètica pública — regeneració democràtica — memòria històrica — minories nacionals — federalisme.

Abstract: From the viewpoint of normative political theory, the paper presents a proposal of public ethics for Valencia, which has its main influences in the republican and humanist traditions. The aim of a such a public ethics is to deal as an instrument for democratic regeneration, which can only succeed if the role of public ethics within democratic theory is reassured. Thus, five standards are established so as to attain a "Valencian civic republicanism": 1) the sincere vocation of dialogue and the disposition of agreement, accord and consensus; 2) the recognition of the civil society responsibility; 3) the anamnestic reason: recovery of the historical memory; 4) the requirement of democratic renewal; and 5) the socio-political subject "Valencian nation": *demos/ethnos* and federalism.

Key words: public ethics — democratic renewal — historical memory — national minorities — federalism.

INTRODUCCIÓ

El gir de la filosofia política contemporània cap a una teoria política contextualista de caire normatiu, oberta a la contingència i al conflicte sense perdre l'orientació envers uns principis de justícia que emmarquen la cultura política de les democràcies actuals, ha possibilitat, sens dubte, que, a hores d'ara, la politització de la teoria s'haja situat al bell mig dels debats sobre teoria política.

Des d'eixos paràmetres prescriptius, el nostre treball versa sobre una proposta d'ètica pública, d'inspiració republicana, aplicada al cas de València com a instrument d'acció política regenerador de les estructures polítiques democràtiques;

¹ Universitat de València.

una proposta que, en un plànol més general, ha de servir també, en clau de reflexió exemplificadora, per a enfortir el paper de l'ètica pública en la teoria de la democràcia.

Així, usarem el terme “republicanisme cívic” partint d'una distinció clàssica en la filosofia política referida a dues tradicions de pensament democràtic: el liberalisme i el republicanisme. Ambdós vectors d'idees es complementen fent èmfasi en distints punts:

- El liberalisme incideix en el reconeixement i la garantia dels drets i llibertats dels ciutadans i en la divisió estricta dels poders públics, per tal que els poders de l'Estat es fiscalitzen entre ells i preserven així, de forma més efectiva, l'àmbit d'autonomia privada de la ciutadania.
- El republicanisme subratlla el foment de la participació activa dels ciutadans en el procés de presa de decisions públiques i l'articulació d'una ètica pública que, junt al dret, regisca la relació entre l'Estat i la societat civil plural.

OBJECTIU

Des del respecte a la diversitat cultural i el pluralisme social i polític presents en la societat valenciana, amb una perspectiva de transversalitat, l'objectiu que ens marquem no és altre que ajudar a bastir un “republicanisme cívic valencià”, entès com una ètica sociopolítica mínima per a l'espai públic, com una ètica mínima de valors comuns per a la raó pública, com una comunitat de principis que permeta a la societat civil valenciana orientar democràticament uns mínims vincles compartits de caire comunitari i identitari. I que, a més, com a bon model d'inspiració republicana, impulse la competició política de baix cap a amunt, obrint la partitocràcia – causant en gran part de la desafecció política– a una major participació efectiva de la ciutadania en la vida democràtica; o el que és el mateix, obrir les portes de la reclosa i moltes vegades opaca política partidista a la societat civil.

En definitiva, si se'm permet, es tractaria de bregar per fornir un “valencianisme sociocultural i polític en sentit ampli”, de caràcter obert i flexible, a tall de comuna mesura ètica en l'àmbit públic en pro d'una democràcia més decididament deliberativa. Un republicanisme cívic valencià que, així, faça factible i viable influir en la cultura política valenciana i, en últim terme, en la conformació de les institucions públiques de govern i en el dret que regula la convivència social.

MOTUS PER A BASTIR UNA ÈTICA PÚBLICA

Evidentment, raons que justifiquen la necessitat d'una renovellada ètica pública democràtica no en falten amb el que està plovent a mode de “tempesta perfecta”, usant la metàfora emprada pel geògraf J. V. Boira.² És a dir, la fallida mate-

² Boira, J.V., 2012. *Valencia, la tormenta perfecta*, Barcelona: RBA.

rial i la decadència moral a les quals s'ha vist abocada la societat valenciana com a col·lectivitat arran d'una multiplicitat de causes. A saber, la ja secular falta de cohesió interna del poble valencià, dividit per variades fractures tant de tipus ideològic, amb una especial lluita caïnita entre dreta i esquerra, com de tipus territorial i d'adscripció identitària; el tòpic i no menys real "meninfotisme" individualista propi de la idiosincràsia valenciana, unit a la manca d'una societat civil vertebrada i crítica, ara més necessària que mai, davant l'acció de les administracions i el poder públic; el perillós fenomen d'erosió i degradació de les garanties dels nostres drets civils i socioeconòmics que clevilla o fractura el contracte social com a conseqüència directa de l'actual crisi econòmica; la corrupció malversadora i el balafament dels recursos públics junt a la irresponsabilitat d'aquells que han gestionat la Generalitat des d'un model neoconservador i liberal que està en plena implosió interna; el dur tracte que ha patit el model econòmic valencià pels efectes de la globalització i la imperiosa necessitat de reconfigurar-lo, la pèrdua del braç financer autòcton de les caixes d'estalvi, les greus conseqüències del sistema de finançament injust i negatiu que patim, el qual ens empobreix incrementant el deute autonòmic alhora que no inverteix en les infraestructures de l'arc mediterrani allò necessari per a crear creixement econòmic i ocupació laboral; el cordó sanitari preventiu al voltant de Catalunya que, en clau recentralitzadora, vénen patint els territoris de llengua valenciana-catalana (censura a les emissions de TV3-Catalunya Ràdio, tancament de RTVV, nou trilingüisme educatiu que només beneficia el castellà com a llengua dominant a València i Balears, l'invent del "Lapao" o versió del secessionisme lingüístic aplicat a la franja d'Aragó, rebrots d'anticatalanisme espanyolista...); i, per a rematar-ho tot, el desànim depressiu que sofreixen els valencians, en gran mesura guanyat a pols per decisions col·lectives errades, però en part inculcat per l'òptica centralista i els mitjans de comunicació d'abast estatal que ridiculitzen i criminalitzen la Comunitat Autònoma Valenciana com a boc expiatori dels pitjors mals patits de forma generalitzada per tot l'Estat (corrupció, abusos de poder, balafament i mala gestió pública...).

Davant d'aquest panorama, es requereixen instruments de curació i redreçament del cos social; i no sols pel que fa allò material, tasca sobretot encomanada a economistes, geògrafs, polítics, planificadors públics, empresaris i treballadors. Sens dubte, un d'aquests instruments i tal vegada un dels més prioritaris és la construcció d'un "esperit comunitari" que permeta un enfortiment anímicament i cree esperança en un millor futur: un "*We can* / un nosaltres podem", l'edificació d'uns mínims d'ètica pública dins d'un relat col·lectiu que facilite l'autocomprensió i acceptació com a comunitat social amb aspiracions de cohesió interna; una narrativa pròpia que empodere i encoratge el poble valencià com a subjecte actiu de la seua trajectòria històrica de cara al futur més immediat i que, en igualtat de tracte amb altres pobles hispànics i europeus, permeta una relació positiva i fructífera amb d'altres territoris a l'interior d'Espanya i d'Europa. Al capdavall, pensar el país dels valencians a l'alba del segle XXI exigeix un nou esforç de tots els ciutadans valencians per a construir un valencianisme basat en el diàleg i l'acord democràtic com a peça clau, més si cap davant el període de reformes i canvis institucionals que l'anomenada Segona Transició va a provocar pròximament a Espanya.

INSTRUMENTS PER A PENSAR UN NOU VALENCIANISME DIALÒGIC

Com pensar eixe nou valencianisme dialògic que ha de fonamentar una ètica mínima per a l'espai públic? Amb quins instruments hi comptem?

La fonamentació filosòfica d'un valencianisme dialògic consistent ha d'optar per uns paràmetres metodològics no essencialistes, basats en el paradigma de la raonabilitat argumentativa o raó pràctica aplicada al coneixement dels fets humans. Així, en clau interdisciplinària, seria bo posar en comunicació tibant, en una comunicació en tensió creativa, diverses fonts al nostre abast que poden treballar amb una gran sinergia i complementarietat, a saber:

- L'hermenèutica filosòfica o interpretació crítica dels fenòmens de la vida humana d'autors com Paul Ricoeur o Jesús Conill.
- Les ètiques dialògiques contemporànies de l'Escola de Frankfurt (sobretot Jürgen Habermas amb les seues últimes aportacions correctores pel que fa al tracte que cal donar a les religions i les identitats en l'espai públic i Seyla Benhabib amb l'obertura més dialogant cap a les identitats comunitàries de la tercera generació d'aquest corrent filosòfic...), però també l'ètica dialògica elaborada a terres valencianes per Adela Cortina o Domingo Garcia Marzá.
- El constructivisme historiogràfic i sociològic (aplicat al fet identitari valencià pels historiadors Ferran Archilés i Vicent Baydal o pels sociòlegs Gil Manuel Hernández i Vicent Flor).
- I, finalment, els postulats de filosofia política, tant de les diverses versions actuals de la democràcia liberalrepublicana com del personalisme comunitari, hereu de l'àmplia font de l'humanisme cristià.

S'ha de tractar, per tant, d'un discurs conciliador, regenerador, que dissolga els rancors antiintel·lectuals encastats en unes classes populars preses per l'autoodi cap a la pròpia identitat valenciana, remarcant la importància dels sentiments, els símbols i els mites en la conformació d'una tradició valenciana necessàriament autocrítica, dinàmica i oberta a futures aportacions des del diàleg intercultural. Puix la construcció de qualsevol comunitat social fermament assentada sobre un civisme democràtic requereix sumar i no restar en la seua intrínseca i sana pluralitat de ciutadans.

En definitiva, cal un paradigma metodològic flexible, postmodern en un sentit humanista –no en el sentit més habitual de caire relativista i nihilista–, de tall federatiu i de geometria variable, que facilite l'adaptació als diferents nivells de l'acció socioeconòmica, cultural i política, sovint solapats parcialment a mode de fragments irregulars, però que no es poden encabir en el patró uniformitzador de l'Estat-nació a l'estil del mite grec del “llit de Procut”.³

³ Procut, bandoler i hostaler de l'Àtica que invitava els seus hostes a passar a una estança on els obligava a gitar-se en un llit de ferro, lligant-los les seues extremitats als quatre cantons; allí, després de robar-los, intenta-

VALORS PER A UN VALENCIANISME DIALÒGIC

Tenint en consideració la importància d'uns principis de moral social per a construir fermament societat civil, així com llaços de comunitat o vincles de pertinença identitària, ¿quins valors o continguts ètics suggeriríem, des del valencianisme dialògic, per a una proposta d'ètica pública de mínims a debat i enriquir de forma oberta pels distints punts de vista socials al País Valencià? Encetem ací, sense ànim d'exhaustivitat, un llistat obert a la discussió que xifrem en cinc punts: 1) la vocació sincera de diàleg i la voluntat d'acord, pacte o consens; 2) la reivindicació del paper de la societat civil; 3) la raó anamnètica: recuperar la memòria històrica; 4) les exigències de regeneració democràtica; i 5) el subjecte sociopolític "poble valencià".

LA VOCACIÓ SINCERA DE DIÀLEG I LA VOLUNTAT D'ACORD, PACTE O CONSENS

Al marge d'espúries estratègies polítiques de dura confrontació, basades en un realisme polític descarnat i en la polarització social que ofega les possibilitats d'entesa, la clau de volta de qualsevol ètica pública democràtica ha de ser la vocació sincera de diàleg i la voluntat d'acord, pacte o consens. En eixe sentit, l'ètica discursiva de Habermas com a procediment de justícia formal per a garantir una situació ideal de comunicació entre els ciutadans apareix com a mecanisme adequat, sempre que s'esmene i es complemente amb la salvaguarda de la possibilitat de dissentir críticament del punt de vista majoritari, amb el record d'aquells que no tenen veu (sobretot víctimes oprimides al llarg de la història i persones sense capacitat de raonar o d'obrar) i amb la introducció en l'argumentari a usar en l'exercici de la raó pública d'una hermenèutica crítica.

De tal manera que, amb l'apel·lació a una raonabilitat intersubjectiva i argumentativa, es pugua bastir una ètica compartida en l'espai públic i, obrint-se a una filosofia hermenèutica o interpretativa, més enllà dels arguments quantitius aportats per les ciències socials, es pugua tenir també una comprensió qualitativa dels fenòmens humans avaluats. És per açò que el discerniment cognoscitiu entorn a temes abans bandejats cap a allò irracional, com ara els sentiments de pertinença identitària, la interpretació del sentit de la història comunitària o la vivència de les tradicions, cobra un nou vigor i possibilitat de raciocini pràctic lligat als valors morals i, per descomptat, a les dues contribucions irrenunciables de la modernitat política: la democràcia i la filosofia universalista dels drets humans.

Per altre costat, cal advertir sobre dos actituds molt presents al País Valencià que entrebanquen greument el curs fluid del diàleg democràtic. D'una banda, la tendència de la mentalitat conservadora rígida a defensar l'*statu quo* mitjançant la

va ajustar les dimensions de les seues víctimes al llit, estirant i desconjuntant les extremitats dels més baixets i serrant els braços i cames dels més alts. Aquest mite ben bé pot representar l'acció de l'Estat-nació a tots els nivells quan intenta uniformitzar-ho tot al seu interior.

negació i l'ocultació de la conflictivitat social realment existent, fins que la tensió irresistible du a l'esclat social i llavors s'actua contra els "revoltats" criminalitzant-los i amb violència institucional i física. I, d'altra banda, la posició complaent de certa esquerra que, bé hereva del marxisme bé emparada en un determinisme sociològic cegat només pel que hi ha, vol viure instal·lada contínuament en el conflicte social, renunciant a l'esforç de dialogar per a trobar solucions acordades.

Aplicat al cas valencià, es veu clarament i paradoxalment, en certes postures de *revival* blaver i d'estreta ortodòxia fusteriana, les quals alimenten el llangorós i ja afeblit conflicte identitari amb iniciatives confluents des d'extremes diametralment oposats, com, per exemple, negar-li legitimitat a l'Acadèmica Valenciana de la Llengua com a instància normativa. Altrament, pel que fa a eixa mentalitat conservadora, també aporta llum l'intent de soterrar la memòria de les víctimes de l'accident de metro de l'Estació de Jesús de València en 2006 i d'evitar la depuració de responsabilitats polítiques i jurídiques que se'n deriven, així com el tractament desproporcionat i repressiu que el moviment de protesta conegut com a "Primavera valenciana", sorgit en febrer de 2012 davant el procés de retallades pressupostàries en l'educació pública, rebé per part dels cossos de seguretat de l'Estat i els seus responsables polítics. Pel que fa a aquest últim fet, cal valorar que el poder públic s'enfrontà greument amb una joventut valenciana, la qual, en sintonia amb l'espanyola i conforme expressen totes les enquestes sociològiques, no té a penes cap pretensió revolucionària de subversió de l'ordre establert, tot i que sí que reivindica, amb força, profunds canvis institucionals en sentit reformista envers una democràcia més avançada.⁴

Evidentment, des d'un valencianisme dialògic, cal reconèixer i abordar qualsevol conflicte social que es plantege amb actitud i decisió d'entesa per a reconduir-lo cap a una lògica de reconeixement de drets democràtics i d'exigència responsable de deures cívics.

LA REIVINDICACIÓ DEL PAPER DE LA SOCIETAT CIVIL

Sembla clar, a hores d'ara, que el pretès pensament únic, neoliberal i neocons, incentiva la desmobilització ciutadana cap a l'àmbit privat, afavorint la presa de decisions públiques pels equips de notables que nodreixen una elit política merament partitocràtica. Tanmateix, en contra de tal tendència, en societats democràtiques que es volen madures i aspiren a avançar cap a majors quotes de participació dels ciutadans en la vida pública, cal no sols preservar i millorar les clàssiques estructures de la democràcia representativa, basada indefugiblement en l'acció dels partits polítics, sinó també facilitar el bastiment d'una democràcia més participativa per mitjà d'una multiplicitat d'instruments, com ara: partits més porosos a la participació interna en processos de primàries; llistes obertes en procediments electorals que

⁴ Cfr.: Editorial, 6 de maig de 2014. Juventud reformista. Una generación muy crítica con la España oficial quiere modernizar su país, no romperlo. *El País*. Consulteu: http://elpais.com/elpais/2014/05/05/opinion/1399318391_054087.html.

vinculen més estretament el càrrec electe amb els seus representats; augment de l'ús de la consulta i del referèndum –siga vinculant jurídicament o no– dins dels distints nivells territorials en què s'organitza el poder públic; major facilitat administrativa i atenció parlamentària a les iniciatives legislatives populars... I, per descomptat, en totes eixes iniciatives d'oxigenació ciutadana de la democràcia es requereix, no cal dir-ho, un plantejament d'equilibri institucional que no caiga en l'excés d'un assemblearisme ineficaç i anàrquic.

En aquest sentit, des del punt de vista de la filosofia política, és interessant destacar les contribucions que, per a acomplir aquest menester, poden aportar dos vectors d'idees: el republicanisme i l'humanisme d'inspiració personalista. Ambdós, entre l'espai merament privat d'autonomia personal del ciutadà i l'espai públic de les institucions juridicopolítiques, han insistit tradicionalment en la necessitat de reconèixer i posar en valor un tercer espai: l'àmbit de la societat civil o d'allò públic-social; eixa esfera democràtica d'acció ciutadana que tant va sorprendre al francès Alexis de Tocqueville quan va descobrir de primera mà el funcionament de la democràcia als EUA a mitjans del segle XIX.

A mode d'exemples practicables i complementaris, tan sols en referenciaré dos ja al·ludits. D'una banda, el model d'inspiració republicana de Habermas, és a dir, el d'una democràcia deliberativa que intenta dotar l'opinió pública d'instruments formals de debat a través de la seua teoria de l'acció comunicativa o ètica discursiva. I, d'altra banda, el model de la valenciana Adela Cortina, la qual, fusionant les perspectives de l'humanisme d'inspiració personalista amb les de la filosofia crítica de Frankfurt (en especial el punt de vista de Karl Otto Apel), ha formulat la seua proposta d'"ètica civil o ètica mínima", com a concreció d'uns mínims de justícia pública en relació amb uns màxims de felicitat de cadascun dels actors socials.

Ambdós, Habermas i Cortina, troben en l'espai públic de la societat civil, i per mitjà d'una raó pública entesa com a raó pràctica de caire intersubjectiu, un lloc comú de referència per a reflexionar sobre les relacions públiques dels ciutadans, a la cerca de fonaments de sentit per a la solidaritat social i sempre amb respecte escrupolós per la laïcitat institucional de l'Estat democràtic de dret.

Al capdavall, i per l'especial invisibilitat interessada i injustificable a Espanya de la qüestió, cal afegir també que aquest àmbit públic-social és també el propi per a l'exigència de responsabilitats morals i polítiques als gestors del poder públic, de forma complementària, a les responsabilitats politicoinstitucionals i jurídiques exigibles dins les estructures de les institucions públiques (dimissions, responsabilitats penals...).

LA RAÓ ANAMNÈTICA: RECUPERAR LA MEMÒRIA HISTÒRICA

Cal, doncs, un compromís diari amb un civisme obert constantment al diàleg, que faça possible el debat civilitzat, el donar raons i arguments fonamentats, per tal d'anar buscant, pam a pam, amb serenitat, des de la legítima pluralitat d'idees, una nova narració de la identitat valenciana ancorada en una ètica pública compartida.

Eixa és la via per a guanyar majors quotes de reconciliació social, una entesa bàsica al si de la societat civil que, per a ser plena i autèntica, passa indefugiblement pel coneixement objectiu de la veritat històrica, però també, i en íntima interrelació, per la presa de consciència en l'imaginari personal i col·lectiu d'una memòria o fidelitat cap a les responsabilitats morals emanades dels fets del nostre passat, sense negligir les responsabilitats polítiques i fins i tots jurídiques que encara se'n puguen derivar.

Sens dubte, com diu el filòsof Reyes Mate, per a evitar el que ha passat durant segles i segles, l'oblit dels oprimits, des de l'Holocaust del poble jueu durant la Segona Guerra Mundial, des d'Auschwitz, la humanitat té un "deure de memòria" per tal que fets semblants no tornen mai més a passar. Així, a fi de construir ciutadania democràtica en qualsevol país, cal hui posar en pràctica eixe deure de memòria. Cal una justícia anamnètica, és a dir, una justícia que restaure la memòria de les víctimes. En eixa tasca de fer memòria i de ser fidels a ella, la filosofia hermenèutica oberta a la dimensió de crítica social constitueix en els actuals temps postmoderns una eina fonamental.

Pel que fa a València, parafrasejant una cançó de Raimon, sí, és cert, "venim d'un silenci antic i molt llarg", un silenci respecte al descobriment i assumpció pel poble valencià de la seua pròpia història singular enmig del solar comú de les terres hispàniques compartit amb altres pobles. Però també, en consonància amb les denúncies d'historiadors com Julián Casanova pel que fa a la ignorància de la població espanyola sobre la seua història contemporània recent –arran la commemoració dels 75 anys del final de la Guerra Civil el proppassat 1 d'abril⁵–, veus com la del filòsof José Luis López de Lizaga també evidencien com el silenci o, millor, una identitat política democràtica mancada encara d'un imprescindible espessor històric requereix una condemna de les ideologies i dels règims antidemocràtics que formen part de la nostra història.⁶

I en aquest sentit, em sembla adient afegir que, per respecte a la pluralitat nacional i cultural de les Espanyes, no es tracta sols i únicament de remuntar-nos a la Constitució de Cadis de 1812 per a narrar els avatars posteriors de l'Estat liberal enfront dels seus enemics reaccionaris i davant els reptes llançats per l'avantguarda progressista, sinó de narrar la història completa de la formació i desenrotllament de l'Estat modern als territoris hispànics des dels seus mateixos orígens durant el regnat dels Reis Catòlics fins a l'actualitat. Puix la unificació ètnica i religiosa forçada amb l'expulsió de jueus i moriscos, ensems a la posterior reducció uniformitzadora al patró castellà de la Corona hispànica durant el règim formalment federal dels Àustries i decididament centralista dels Borbons, formen part dels antecedents embrionaris d'un factor clarament antidemocràtic als nostres ulls: el nacionalisme espanyol d'Estat. El nacionalisme espanyol d'Estat, un "nacionalisme inconfés i

⁵ Casanova, J., 1 d'abril de 2014. La Guerra Civil que nunca se aprendió en las escuelas. *El País*.

⁶ López de Lizaga, J.L., 27 d'abril de 2014. ¿Quién se está quedando con nuestro pasado? Democracia y memoria histórica. *El Confidencial*. Consulteu:

http://blogs.elconfidencial.com/alma-corazon-vida/escuela-de-filosofia/2014-04-27/quien-se-esta-quedando-con-nuestro-pasado-democracia-y-memoria-historica_121229/

invisible” segons Ismael Saz o Carlos Taibo, que es conforma amb plenitud de la mà del primer liberalisme constituent de Cadis, el qual va optar pel model jacobí francès enlloc del model federal nord-americà per por a la diversitat, per por al desmembrament de la llavors consagrada i nounata “nació espanyola”. Un subjecte polític que, recordem, quedava conformat per ciutadans de ple dret sud-americans i filipins, a més de castellans, bascos, catalans, valencians... Ahí es troba l’origen de la dinàmica dels “separadors” que alimenta els “separatistes”, ço és, aquells que rebutgen eixa dinàmica centralitzadora i homogeneïtzadora nefasta, la qual va alimentar en part les tres guerres carlistes del segle XIX, la desfeta finisecular de 1898 i el sorgiment dels nacionalismes perifèrics a l’interior de l’Estat espanyol.

Bé, al remat, dues notes finals pel que fa a la necessitat de recuperar una memòria històrica que servisca per a fonamentar en justícia la democràcia actual.

Primer, tot el que hem dit sobre la memòria històrica no significa que la política en sentit ampli haja de substituir a la investigació històrica, perquè la raó pública no afecta al coneixement dels fets històrics, sinó a la seua interpretació públicament rellevant. Podem aplicar així a la memòria històrica la selecció inevitable de la raó pública, ja que, com tota identitat individual o col·lectiva, la identitat política democràtica requereix una apropiació selectiva i crítica de totes aquelles tradicions culturals i fets històrics compatibles amb la democràcia i els drets humans.

Segon, aquest procés de recuperació de la memòria col·lectiva ha de servir per a refusar sense ambigüitats la violència i la barbàrie de la Guerra Civil, les atrocitats de la posterior i duríssima repressió d’Estat duta a terme pel franquisme i, fins i tot, per a aportar llum sobre una transició política a la democràcia que, tot i ser feliçment exitosa, ha estat idealitzada en excés com a procés polític i pel que fa al paper dels seus protagonistes.

És així que, en referència específica a la transició espanyola, d’un costat, s’oblida habitualment el context internacional i geopolític de la Guerra Freda i el consentiment de les superpotències d’aleshores per a garantir una eixida democràtica a la italiana, incorporació a les Comunitats Europees inclosa, en tot el flanc sud d’Europa, pensant conjuntament en Portugal, Espanya i Grècia; i, d’altre costat, es deixa de banda el caràcter de concòrdia pragmàtica o de pau hobbesiana sense justícia històrica que va revestir. Puix la transició, en pro de l’assentament d’una nova democràcia amenaçada per distints perills d’involució o d’enfrontaments civils, féu taula rasa de les responsabilitats morals, polítiques i jurídiques del passat recent, en especial del patiment de les víctimes del franquisme, però també va auspiciar des d’instàncies governamentals, i això és gravíssim, la creació de conflictes socials, com la virulenta i incívica “batalla de València” al voltant de la qüestió identitària valenciana, factors tots ells que permeteren salvaguardar la planificació que des de Madrid es preveia per al nou ordre polític democràtic.

LES EXIGÈNCIES DE REGENERACIÓ DEMOCRÀTICA

Una frase de P. Ricoeur ens pot alligonar respecte al caràcter d’una regeneració democràtica que faça front a la crisi dels drets civils, polítics i socials que sofrim a

hores d'ara en els nostres estats democràtics de dret. Deia el filòsof francès al seu llibre *Ideologia i utopia*: «la filosofia hermenèutica sense un projecte d'alliberament és cega, però un projecte d'emancipació sense experiència històrica és vacu, està buit».

És ací on es troba la necessària complementarietat en tensió entre la tradició i la modernitat, la qual ha d'alimentar qualsevol pretensió reformista de les nostres democràcies amb uns ideals normatius a l'horitzó. D'aquesta manera, ens sembla que el nucli de qualsevol regeneració democràtica passa per l'afermament de la dignitat de la persona humana i del seu valor absolut, així com per la promoció de la seua llibertat, limitada per l'imperatiu del bé comú cap a la igualtat i pel compromís social cap a la solidaritat. Un pensament arrelat en l'humanisme personalista que sorgeix “de” i “des de la persona” com a realitat individual; que, des del pluralisme ideològic, recorda el valor de la família i de la societat civil enfront de l'Estat i promou associacions civils i cossos intermedis; que reivindica un Estat democràtic i social de Dret fort en la defensa dels drets fonamentals dels ciutadans i en la promoció dels deures cívics i, alhora, limitat per l'imperi de la llei i per una separació de poders aprofundida, garant d'una major transparència dels afers públics i de la lluita contra la corrupció. Un pensament personalista i comunitari que, a més a més, defén el valor de la interrelació i la comunicació entre cultures i religions ensems a la definició plural i solapada d'identitats com a base per a la gestió de la creixent multiculturalitat. Un pensament personalista que aposta pel principi d'organització social subsidiària nascut del respecte a l'autonomia de la persona, a la societat civil i al voluntariat, però que fixa també a l'Estat dues exigències: *ad intra*, l'acostament de la gestió dels assumptes públics a la ciutadania a través de la descentralització política i administrativa, l'impuls del municipalisme i la concessió d'autogovern a les minories nacionals, i *ad extra*, el foment d'un federalisme internacional que consolide la col·laboració entre estats i el camí cap a unes sobiranes compartides a nivell supraestatal en benefici de la pau entre els diferents pobles. Un pensament personalista que, enfront del capitalisme financer desbridat, planteja la fixació de límits i normes rigoroses al mercat, com també l'impuls de l'economia cooperativa, de l'autogestió i del crèdit solidari. Un pensament personalista que, en fi, defensa una laïcitat positiva de l'Estat en relació amb la religió i rebutja tota mena de totalitarismes polítics, en la mesura que s'oposa a l'Estat ètic hegelian i a la religió civil quan s'erigeixen a títol d'àrbitres del bé i el mal i exigeixen un compromís social en consciència als ciutadans.

EL SUBJECTE SOCIOPOLÍTIC “POBLE VALENCIÀ”: *DEMOS/ETHNOS* I FEDERALISME

Té raó l'historiador Antoni Furió quan afirma que «en tota identificació nacional han jugat un paper determinant, molt més que els materials que les nodreixen (materials lingüístics, culturals, etnogràfics...), les narratives històriques que les elaboren

i les reproduïxen». ⁷ De fet, eixos relats narratius són claus, perquè permeten interrelacionar hermenèuticament, de forma raonable, *ethnos* i *demos*, L'*ethnos* és el conjunt de materials objectius que vénen donats (llengua, cultura, història compartida, espai econòmic comú, estructura social similar...) i que, interpretats de forma coherent, creen sentit de comunitat humana. Mentre que el *demos* és el factor contractual o de voluntat democràtica que, com un plebiscit de tots els dies, convenç i persuadeix la pròpia societat de l'assumpció i reafirmació constant de la seua adscripció identitària.

En un marc democràtic com el nostre, el *demos* és l'element més important, el que expressa la legitimació social majoritària a favor o en contra de les diverses interpretacions sobre la identitat col·lectiva presents en la societat, l'element sobre el qual s'ha de basar, en perspectiva de constructivisme sociològic, el procés de conscienciació identitària. Malgrat tot, l'*ethnos* expressa també una legitimitat material, en la mesura que aporta els materials objectius per a eixa construcció identitària. Sense ells, difícilment es pot elaborar un relat narratiu que done sentit i coherència a uns pretesos lligams comunitaris.

Fins i tot, i això és un factor nou i força important, respecte a la consideració de l'*ethnos*, un autor de clara empremta il·lustrada i republicana com J. Habermas ha desistit finalment de considerar la religió i les identitats comunitàries com atavismes irracionals o residus premoderns tendencialment eliminables per la modernitat sociopolítica i ha passat a postular que són fonaments prepolítics importants a l'hora de crear solidaritats socials i, per tant, substrats culturals presents en la societat civil que el posterior contracte sociopolític té el deure d'ajudar a preservar, sense que això afecte a la laïcitat o neutralitat de l'Estat en matèria de valors socials.

Al País Valencià, socialdemòcrates com Joan Romero i Joaquín Martín Cubas, quan plantegen un federalisme plurinacional i asimètric com a model alternatiu a la fallida de l'Estat autonòmic, també afirmen el següent:

«des nacions culturals existeixen i resisteixen i seguiran presents en el nou context globalitzat. [...] Eixa circumstància obliga a imaginar democràcies cada vegada més refinades en termes nacionals i culturals, a entendre el pluralisme nacional com un valor que cal protegir des de les institucions. [...] Desconèixer, negar l'evidència o pretendre reconduir la qüestió a través de discursos postnacionalistes [o de patriotisme constitucional exclouent de la diversitat] és contraproductiu, a més d'inútil».⁸

Al remat, crec que Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón encerta plenament quan diu que «una nació és una comunitat inventada, però inventada perquè hi ha raons per a fer-ho, factors carregats d'afectes. És una comunitat que diu:

⁷ Furió, A., 2009. Repensar el país: un discurs alternatiu sobre la nació. In *País Valencià, segle XXI. Vint-i-una reflexions crítiques*, València: Universitat de València, p. 138.

⁸ Martín Cubas, J., Pérez, J.A., Romero, J., Soler, M. & Vidal, J.M., 2013. *El federalismo plurinacional. ¿Fin de viaje para el Estado autonómico?*, Madrid: Díaz&Pons, pp. 42-43.

“Nosaltres volem ser distints i volem ser reconeguts com a tals”. Això és una nació, un plebiscit quotidià entorn a d'això. El que siga un Estat independent o no ho siga és secundari».⁹

Si anem al cas concret que ens ocupa, el poble valencià és un subjecte sociopolític fràgil, definit per una singularitat amarga per incerta, voluntàriament secundari i amb una posició subordinada a Espanya, electoralment donat a enfortir majories en clau sucursalista (sense un espectre consolidat de forces polítiques autòctones i independents), i a més a més, per a major debilitat, atresora una textura interna complexa, plural i desarticulada. Tot un cub de Rubik per tal que l'hermeneuta es calfe el cap a l'hora de construir una narrativa que cohesione internament el país dels valencians i li done possibilitat de sobreviure com una comunitat social diferenciada, replantejant-se la seua posició subordinada i enervant a nivell polític, empobridora a nivell econòmic i despersonalitzadora a nivell identitari.

I, inevitablement, toca fer-ho ara, perquè València és una de les peces clau del tauler d'escacs del poder territorial espanyol, una de les poques que es poden moure quan altres ja estan clarament decantades. Una peça que pot ajudar a decantar la balança en un sentit o en un altre. Com per tots és sabut, a Espanya s'ha reobert el debat territorial, un dels grans desafiaments històrics encara irresolt que s'ha arrossegat durant segles.

Dos fets principals ho han provocat. D'una banda, la fallida de la doctrina autonòmica del “café per a tots”, que, en generalitzar el procés autonòmic a través de distints acords sotmesos a la conjuntura de les majories parlamentàries del moment, ha aigualit i negat la asimetria inicial d'inspiració històrica reconeguda a la carta magna de 1978 entre nacionalitats històriques i regions. I, d'altra banda, la sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional que va amputar en allò essencial l'Estatut de Catalunya de 2006, aprovat amb una triple legitimació democràtica: Parlament de Catalunya, referèndum popular i Corts Generals espanyoles. Aquest últim fet, en la pràctica, suposà, per obra del Tribunal Constitucional a instàncies del recurs d'inconstitucionalitat presentat pel PP, l'avortament de la via catalana, inspirada pels germans Maragall, cap a la reforma constitucional en clau federal a través de la reforma prèvia de l'Estatut català.

Bé, tot açò ha dut a un escenari de xoc de postures aparentment irreconciliables, que, tanmateix, es retroalimenten: un neocentralisme agressiu i desacomplexat lligat al seu *alter ego*, els brots d'independentisme sorgits a Catalunya davant l'espoli fiscal, la discriminació crònica en la inversió pública de l'Estat i els atacs constants des de Madrid als trets identitaris de les nacionalitats perifèriques. Tot i això, a títol d'alternativa inajornable, possibilista i dialogant, sembla que comença a escoltar-se una incipient i encara tímida recerca de noves fórmules asimètriques i cooperatives d'inspiració federalista –com ara, el debat intern sobre la qüestió territorial al PSOE que, tot i les pressions jacobines i centralistes, es va concretar en un document aprovat en juliol de 2013 on s'aposta per una modificació de la constitució en clau federal però, ai!, sense reconèixer la pluralitat nacional d'Espanya.

⁹ Prego, V., 9 de juny de 2013. Entrevista a Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón. *El Mundo*.

En efecte, no és qüestió doncs d'enganyar-nos a nosaltres mateixos, lamentablement, Espanya és un Estat amb textura federal, però sense cultura federal. I això s'observa diàriament. Resta encara molt de camí a fer a fi que, en clau federalista, es plasme constitucionalment la “unitat en la diversitat”, la qual exigeix, junt al principi de reconeixement dels drets individuals dels ciutadans lliures i iguals, la consagració d'un principi de territorialitat referit als drets col·lectius de les nacionalitats històriques. En conseqüència, aquests canvis en gestació propensos al federalisme, a la llarga, han de passar la seua prova de foc: el difícilíssim abandó del discurs nacionalista espanyol, el de l'Espanya unificada per Castella, i l'assumpció sincera a l'altiplà castellà d'una visió plural dels pobles que conformen les Espanyes, a l'estil de l'iberisme republicà, del moviment regionalista i federalista europeu o del carlisme “progressista” de Carles Hug de Borbó-Parma.

CONCLUSIONS

En resumits comptes, sembla que, pel que respecta a la relació Catalunya-Espanya, ens trobem davant quatre eixides concretes a la problemàtica plantejada: 1) Involució recentralitzadora; 2) Trencament independentista; 3) Manteniment de l'Estat de les autonomies actual amb alguns canvis estètics o de major calat; 4) Segona transició cap a un model federal, desitjablement de pluralisme nacional; última opció cap a la qual sembla optar també el PNB, segons recents declaracions dels seus dirigents des de la celebració de l'*Aberti Eguna* de 2014.

Aleshores, al bell mig d'aquest escenari, a un actor fins ara voluntàriament secundari, com és el poble valencià, bé li vindria replantejar-se la seua posició política subordinada i enervant que resulta de l'hegemònic regionalisme sucursalista. I això valorant com a objectiu a treballar la quarta eixida, la federalitzadora en clau plurinacional, com a més justa amb la trajectòria històrica del poble valencià, sense descartar com a mal menor la tercera, el manteniment de l'*statu quo* actual. Ja que les dos primeres eixides tindrien la mateixa conseqüència nefasta: la pèrdua greu d'autogovern en perspectiva recentralitzadora, un major empobriment i dependència econòmica i la desfeta uniformitzadora dels nostres trets identitaris en el marc nacional espanyol de matriu castellana.

Davant l'esgotament del model autonòmic actual que, paradoxalment, sembla haver-nos dut al mateix punt de sortida de finals de la dècada de 1970, tot i l'experiència de més de 30 anys d'autogovern que ha estat ben profitosa, calen doncs propostes federalistes des del valencianisme en clau hispànica i europea i amb perspectiva de gestionar sobirania compartides multinivell des de l'aplicació del principi de subsidiarietat.

Així mateix, cal redescobrir, com antecedent inspirador, la tradició política valenciana més genuïna: el pactisme de l'antiga Corona d'Aragó, per tal de federalitzar l'Estat que engloba les Espanyes, per tal de mediterranyitzar-lo en sentit metafòric i inserir-lo més si cap en Europa.

En qualsevol cas, no hem de perdre el nord que sembla indicar que, siga quina siga la solució plantejada al debat territorial a Espanya en els pròxims temps,

vindrà, sinó suggerida o proposada, almenys recolzada i avalada per la Unió Europea, i, en eixe sentit, el més raonable i factible és que siga de signe federal, com la mateixa essència del projecte europeista.

Al País Valencià no és ara el temps de replicar, per inconfessables motius electoralistes, els camins errats i ja trillats de l'anticatalanisme espanyolista, els quals només trauen cap envers un *revival* minvat del ja quasi extingit conflicte identitari. Cal, això sí, mantindre viva la memòria amarga de la convulsa transició democràtica valenciana; camp d'actuació d'un franquisme sociològic violent i impune i d'un maximalisme pancatalanista ja superat per un valencianisme cívic i moderat que ha paït, en gran mesura, l'herència intel·lectual de Joan Fuster, molt important, per altre costat, per a la modernització del país.

En l'actual moment històric, el que seria bo per tal de dotar d'un major grau de cohesió identitària a aquesta "Comunidad", amb escàs sentiment de comunitat de sentit i de vida, seria transformar el valencianisme en un marc comú de valors compartits per la gran majoria de valencians i, transversalment, pel nombre més ampli de forces polítiques nostrades. I això des d'una pluralitat de matisos que, desbordant extensament l'estricta discurs nacionalista valencià, poguera també plasmar-se en termes federalistes o d'un autonomisme molt més aprofundit que l'actual. Un nou paradigma valencianista que superara l'autonomisme purament formal i de forta empremta provincial, que ha provocat un dels graus més dèbils d'identificació autonòmica a Espanya i de major nacionalisme espanyolista. Un nou paradigma valencianista que es convertira en una nova narració del país ben assentada, ahora, sobre dos pilars imprescindibles i integrats, el *demos* i l'*ethnos*, ço és, la voluntat democràtica i la identitat històrica i cultural.

Una identitat històrica i cultural que, com ha demostrat la postmodernitat, no és prepolítica o essencialista, sinó raonable i en construcció permanent, i de la qual no es pot prescindir a l'hora de definir els valencians com a nacionalitat històrica.

Al nostre parer, creiem que és l'hora d'un nou paradigma valencianista. Un nou paradigma valencianista que ha d'integrar intel·ligentment allò que afecta els interessos materials més prosaics i indefugibles de l'economia, que a hores d'ara passen per la vertebració de l'eix mediterrani i per un més adequat finançament autonòmic, però que també ha de mirar cap a l'ús de les ètiques dialògiques i de l'hermenèutica crítica com a instruments de debat públic proporcionats per la filosofia moral i política actual. Cosa que permetria, de ben segur, aconseguir el desitjat enfortiment del teixit de la societat civil valenciana, així com també fonamentar millor el dret de lliure decisió de la comunitat política que formen els valencians a partir de la constitució històrica del nostre sistema polític.

Una constitució històrica, en sentit juridicomaterial, que, cal recordar-ho amb molt d'èmfasi a l'hora de perfilar el fet diferencial valencià, és hereva de l'època foral del Regne de València, fou truncada per la nova planta borbònica, però reclamada insistentment a través d'un fil històric que no es va trencar mai, ni tan sols durant el segle XVIII i principis del segle XIX, i fou restablida formalment en part pel dret positiu, primer, per mitjà del Consell Preautonòmic del País Valencià —òrgan democràtic històricament preconstitucional— i, finalment, per mitjà de l'autogovern autonòmic reconegut per la Constitució espanyola de 1978, amb els

antecedents fracassats de la II República. Una constitució històrica de caire jurídic-material que ens atorga entitat com a subjecte polític i jurídic. Però que, tot i poder-se deduir de la denominació “nacionalitat històrica” present a l'Estatut autonòmic vigent, ens és reiteradament negada pel discurs polític oficial a Espanya, el qual, mitjançant una interpretació constitucional molt restringida, reserva eixa consideració de “nacionalitat històrica” només per a Catalunya, País Basc i Galícia.

Al capdavant, pareix que la via del federalisme i de la reivindicació dels drets històrics del poble valencià podria complementar i auxiliar ben bé la defallida voluntat col·lectiva dels valencians i valencianes a l'hora de bastir un nou argumentari potent que els permeta no sols comprendre'ns millor a ells mateixos com a comunitat humana al segle XXI, sinó també buscar una relació més constructiva, en tensió constant, amb el conjunt de pobles hispànics i europeus, cridats, inevitablement, a una convivència en comú cada volta més estreta.